

Orvosi szakkönyvkiadásunk – szerkesztői szemmel

A közlés vágya: az agyagtáblától a könyvig...

Elmondani, megértetni, tanítani, az utókorra hagyományozni – legemberibb céljaink egyike. Ezért *véstek* agyagtáblára (Babilónia) és deszkalapra (Kína), *írtak* papiruszra (Egyiptom), pergamenre (Kis-Ázsia) és papirosra (Kína).

A „tudást” *tekerceskebe göngyölték*, majd *hajtogatni kezdték* és fedőtáblák közé erősítették (kódex). S miközben Európában még *kézzel írták-másolták* a kódexeket, addig Kínában már a XI. sz.-ban *nyomtattak*.

A *betűöntést*, a *szedést-nyomást* Európában Gutenberg találta fel 1440 körül; híres 42 soros Bibliája 1450-455 között született.

A fejlődés azóta sem állt meg: forradalmasítja a könyvkiadást a síknyomás (1796), a gyorsajtó (1810), a mélynyomás, a rotációs gépek (1850 után), az ofset (XX. század eleje) – hogy a XX. századi *sámítógépes forradalomról* ne is beszéljünk...

A közlés módja: a siker kulcsa

A könyvírásra vállalkozó szerzőknek (legalább) négy fontos kérdést kell feltenniük és megválaszolniuk, mielőtt munkához látnak.

1. *Mit akarok írni?* Nem mindegy, hogy tankönyvet, szakkönyvet, ismeretterjesztő munkát akar-e írni a szerző, hiszen minden műfajnak más és más sajátosságai vannak.

2. *Kinek?* Tudnia kell a szerzőnek, hogy a hallgatónak, a szakmabélinek, a művelt nagyközönségnek vagy a szélesebb olvasórétegeknek szánja-e művét.

3. *Hogyan, milyen formában?* Tartalmi-terjedelmi és formai (elsősorban nyelvi-nyelvhelyességi) kérdésekben is kell döntenie.

4. *Mikor?* Bár az időzítés a kiadó feladata is, természetes, hogy a tudomány helyzetét éberrel figyelő szerzők szerepe e kérdésben is alapvető.

Ha a négy kérdésre megszületik a szerző válasza és döntése, elkezdheti a könyvírást.

A könyv útja a kiadóban: szerző és felelős szerkesztő

A szerző elkészült munkáját a könyvkiadóban a felelős szerkesztő kapja meg. Tapasztalatom szerint a szerző és a felelős szer-

kesztő munkakapcsolatának minősége a könyv minőségére is rányomja bélyegét.

Milyen a *jó szerző* a felelős szerkesztő szempontjából? Olyan, aki a munkálatok idején *határozott* (tudja, mit akar és hogyan), akinek kézírata „jó” (készen van, szabványos), aki a határidőket betartja, ugyanakkor *alkalmazkodó*: a kiadó kéréseit meghallgatja, mérlegeli, szakmai tanácsain gondolkodik, azokat a megjelenés érdekében megszíveli. A könyv elkészülte után egyengeti, segíti a könyv útját, és máris új könyvötlettel áll elő.

A *jó felelős szerkesztő* a szerző társa, segítője, értő munkatársa a könyvkészítés folyamata során. Képviselője a kiadóban, a vitás kérdések megoldásának elősegítője. A kiadó oldaláról nézve önálló munkatárs, aki mindent megtesz a könyv szakszerűségéért, szépségéért, megjelenéséért, sikeréért. Jól képzett, sokoldalú szakember, aki az elvárásoknak maradéktalanul megfelel. Kulcsfigura, aki összefogja és irányítja a könyv munkálatait.

Cipőt a cipőboltból – azaz: hol terem a felelős szerkesztő?

Felelős szerkesztő – egyáltalán: jellegzetesen kiadói munkakört ellátó szakember – bizony nem „kapható” készen. Ahhoz, hogy valakiből felelős szerkesztő lehessen, kell legalább egy főiskolai vagy egyetemi oklevél, kiadói gyakorlat, azaz a „számárlétra” végigjárása, kell a folyamatos könyvszakmai képzés, kell a folyamatos anyanyelvi képzés és kell a folyamatos tanulás a társszakmák területén. Mindez *kell* – nem pedig jó, ha van.

Nem árt, ha elhivatottságot érez a „jelölt”, netán megszállottságot...

Ha minden simán megy, harminc körül az ember felelős szerkesztő is lehet, harmincöt körül pedig akár jó is...

Itt említem meg, hogy a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete (MKKE) a rendszerváltást megelőzően évente szervezte a kiadók új és régi munkatársai részére az ún. „Könyvkiadó ismeretek” című továbbképzést, melyre minden kiadó minden munkatársa köteles volt eljárni, a tárgykból vizsgázni. Az imént említett számárlétra előrelépni csak több sikeres vizsga után és hibátlan kiadói munkát végezve lehetett. Mivel ilyen képzés és vizsgáztatás már hosszú évek óta nincs, tudatom, hogy – a szükséges engedélyek beszerzését követően – én magam indítok két típusú, az Országos Képzési jegyzékben szereplő, oklevelet adó szakképzést a felnőttoktatás keretében azért, hogy a szakma visszanyerje régi hírét, hitelét.

(Elhangzott a Magyar Professzorok Világtanácsának szaknyelvi-nyelvi ülésén, 2005. június 17-én)

Az orvosi könyvkiadásról – hagyományaink

Alig néhány évvel Gutenberg után, 1472-ben, Hess András felállította az *első nyomdát* Budán – így a könyvnyomtatás nálunk is lehetővé vált.

Az *első magyar orvosi szakkifejezésekre* (epe, máj) is a XV. században találunk rá, és 1690-ben már megjelenik az *első orvosi szakkönyv*: Pápai Páriz Ferenc Pax Corporis c. munkája.

Bár korábban is voltak egyetemeink, orvosképzésünk, de törvényt csak 1763-ban hozott az országgyűlés. A képzés 1769-ben indult el.

Minden bizonnyal ez is magyarázza, hogy alig néhány év múlva, 1772-ben megjelenik az *első orvosi tankönyv*: Rácz Sámuel „Az emberi élet általános eredetét tanító könyv” címmel.

A nagy változást 1825 hozta a Magyar Tudományos Akadémia megalakulásával. Két osztálya is van, melynek léte az orvosi könyvkiadáshoz csatolható: az I., a Nyelv- és irodalomtudomány Osztály, valamint az V., a Biológiai és Orvosi Tudományok Osztálya. Csupán érdekességként, a fejlődés érzékeltetése kedvéért jegyzem meg, hogy 1930-ban 10, 1960-ban 145 könyvet adott ki a Magyar Tudományos Akadémia kiadója, az Akadémiai Kiadó.

A XIX. század nyelvújítási buzgalma az orvosi nyelvet is érintette. Csupán Bugát Pál orvosi nyelvújító munkásságát emelem ki (1828), aki neológus volt, valamint Vajnocz János nevét, aki az első szemorvosi könyvet fordította 1883-ban – Csapodi István szerint kiválóan, a régi orvosi szókinccsre támaszkodva, ortológusként.

Megemlítem azt a fontos tény, hogy már 1879-ben tanulmány jelent meg a Nyelvőr c. lapban arról, hogy az egyetemeken a hallgatók *milyen* orvosi nyelven hallgatják az egyes tárgyakat. Igaz, a „Magyar nyelv az orvosi egyetemen” című tanulmányában Erneyi(???) Miksa felszólalt az orvosi nyelv ezernyi „korcs” magyar szava ellen, de vitathatatlan érdeme, hogy a kérdést elsőként vizsgálja a hallgatók szempontjából. Több mint száz évnek kellett eltelnie azóta ahhoz, hogy az orvosi egyetemen (Semmelweis Egyetem) Bősze Péter professzor úr kezdeményezésére a hallgatók az orvosi nyelv kérdéseiről előadásokat hallhassanak, sőt vizsgálhassanak a Magyar orvosi nyelv elnevezésű tárgyból.

A XIX. és a XX. század folyamán számos szakszótár jelent meg, pl.: tőzsdei, jogi, műszaki, asztalos, földmérési, szemorvosi (az első már 1883-ban), vasúti, bányászati, tűzér, „korcsmáros”, mészáros, molnár, takács, játékszíni, aratás-cséplési, halászati, fazekas, céhszabályok stb. Ekkor határozták azt is meg, hogy a „szakszókinccs: az egyes foglalkozási ágakra jellemző szavak összessége”.

Ma a „magyar” orvosi szakszókinccs mintegy 7000 latin (görög) és angol orvosi szakszót tartalmaz – és e szavak száma csak nő...Bizonyára más nemzetek is jókor érzékelték e problémát saját szaknyelvük területén, hiszen már 1895-ben megtették tudósai az első kísérletet Baselben az anatómiai szakszavak egységesítésére.

A rövid, csak kiemelésekre szorító történelmi felsorolást

azzal zárom, hogy hazánkban a XX. század első felére kialakult (sőt virágzott) a klasszikus kapitalista könyvkiadás, a második felére pedig (egyik napról a másikra) a szocialista könyvkiadás, melynek hatása a rendszerváltás óta eltelt 15 év könyvkiadására is rányomta bélyegét.

Magánkiadók → állami kiadók → magánkiadók: kis magyar közelmúlt

1948-ig magánkiadók és magánterjesztők, azaz a klasszikus kapitalista könyvkiadás jellemezte a magyar könyvkiadást is.

1948-ban a kiadókat államosították és szakosították: alig néhány (10-15) nagy kiadóvállalat működött. Erre az időszakra az állami irányítás és felügyelet volt jellemző, a „három T” (támogatom-tűröm-tiltom) elve tökéletesen működött. Az állami támogatás azt jelentette, hogy a kiadók kezét a haszonelvűség nem kötötte meg, s hogy jól elkülönített feladatköröket nem kellett féltetniük, hiszen tervszerű működésük a „kultúrforradalom szolgáltatásban” állt. Az 1980-as években már érezhető volt a helyzet tarthatatlansága. S amit a szakma érzett, be is következett: a könyvkiadás az elsők között „dőlt” össze a rendszerváltás éveiben, de nem figyeltek rá igazán: hiszen „csak” a kulturális élet egy darabját érintette és annak viszonylag kevés munkatársát.

1989. okt. 23-tól, a rendszerváltás napjától, ismét a magánkiadók (magyar, vegyes és külföldi tulajdonú) és magánterjesztők látják el a hazai olvasókat könyvvel: jóval és rosszal, széppel és csúffal, igénytelenül és igényessel, olcsóval és drágával...

Orvosi szakkönyvkiadók a mai könyvpiacra

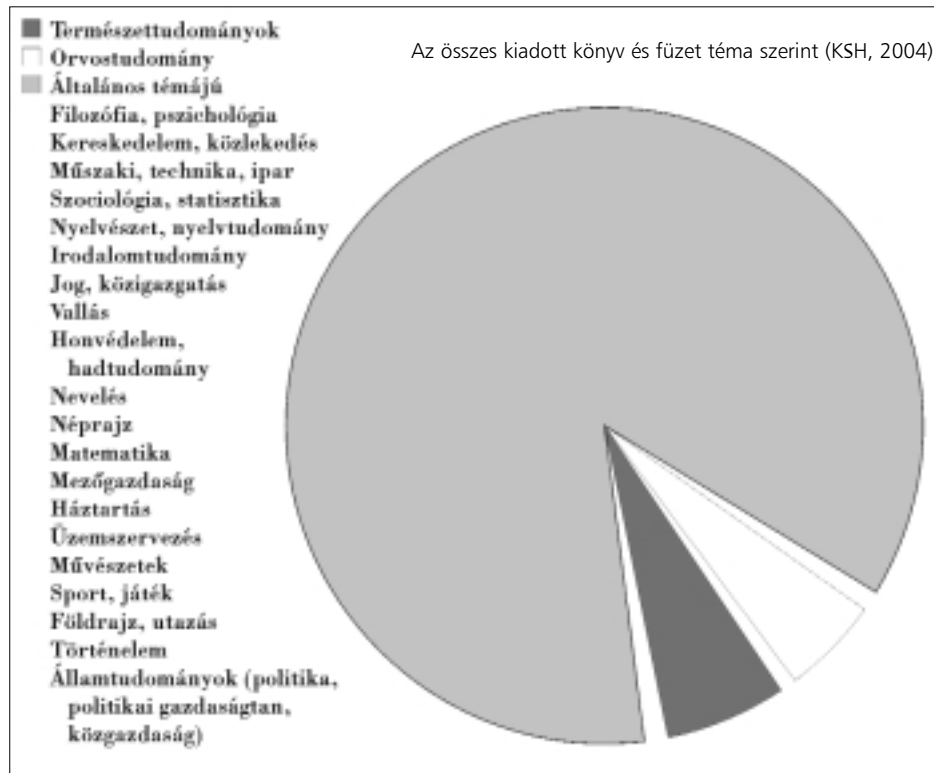
Mivel könyvkiadót bárki alapíthat, akár egyetlen könyv magánkiadása miatt is, nemigen tudni, hogy hány kiadó is van ma a piacon. A MKKE taglétszáma kb. 150, de ennél több, mintegy 200 kiadó működik hazánkban. Ezek közül talán húsz ad ki orvosi tankönyvet, szakkönyvet és ismeretterjesztő könyvet, köztük régiek (Akadémiai Kiadó, Medicina Kiadó, Kossuth Könyvkiadó) és újak (Osiris, Springer, SpringerMed, Tinta).

Orvosi szakkönyvek szerzőség szerint

Tudományos könyvek esetében a szerzőség kérdése azért érdekes, mert nyilvánvaló: szükség van arra is, hogy külföldi könyveket fordítsanak le (esetleg némi hazai vonatkozású utalással), de nagyobb szükség van tán eredeti hazai munkákra – különösen az oktatás és szakképzés területén. Ezen belül vannak egyszerűs, valamint többszerzős és ún. szerkesztett szakkönyvek és egyetemi tankönyvek is. Ez utóbbi azért is érdekes előadásom szempontjából, mert ilyenkor az orvos szerkesztő a könyvkiadói felelős szerkesztő munkájának minden nehézségét saját „bőrén” éri...

Összes kiadott könyv és füzet téma és jelleg szerint

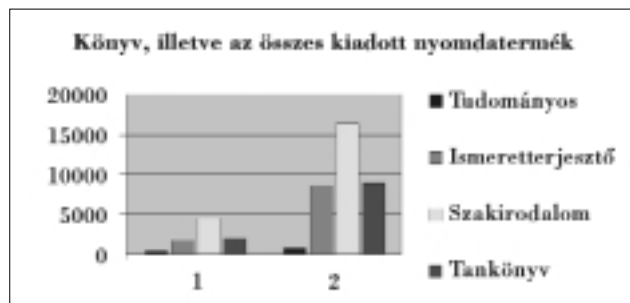
A nagyságrendek érzékelése miatt érdemes megtekintenünk: a sok-sok nyomtatott műből téma szerint csak 406 „cím” mögött van orvosi könyv és füzet, melyek összesen 806 000 példányban jelentek meg 2004-ben (KSH, 2004). Nem sok.

Ez tehát az a kicsiny, de jelentős szerepű szelete a könyvkiadásnak, melyről előadásomban megkísérlek némi tájékoztatást adni.

Ezt a képet finomítja az a kimutatás, amely szerint a kiadott könyvek száma alig harmada a négy kiadványtípus alapján a füzeteknek, a szórólapoknak és az egyéb nyomdai termékeknek.

S hogy miért súlyos a helyzet? Azért, mert elképzelhető, milyen a nyomdai termékek helyesírása, szerkesztettsége, szakmai helyessége stb. akkor, amikor még a könyvekre sem fordítunk elég – szerkesztői, lektori, fordítói stb. – figyelmet. S ezek a minden szöveggondozást nélkülöző termékek jutnak el emberek százazreinek kezébe, tehát nyelvroboló hatásuk jóval nagyobb, mint a könyveké.

Az összes nyomdai termék és az összes könyv száma (KSH, 2004)

Ha azonban a kiadott könyvek példányszámára *jelleg* szerint pillantunk, reménykeltőnek mondhatjuk a helyzetet: a tudományos művek, a tankönyvek, a szakkönyvek és az ismeretterjesztő könyvek az összes kiadott könyv felét teszik ki, azaz olyan mű-

vek, melyek eleve feltételezik a könyvkiadó közreműködését a megjelenésben – így van remény arra is, hogy a szerző nem volt és nem lesz magára hagyva.

Szakkönyvkiadásunk pénzforgalmi adatai

A MKKE adatai szerint a szakkönyvek, lexikonok, szótárak, tudományos művek, valamint a felsőoktatásban használatos kiadványok elmúlt évi (2004-es) összforgalma 10 397 544 000 Ft volt, a piac 17,9%-a. Ezen ágazatban következett be a legerőteljesebb csökkenés, ugyanis ez az adat 2003-ban 11 733 557 000 Ft volt, azaz az összforgalom 20,6%-a.

A külföldi tulajdonban lévő könyvkiadók magyarországi piaci részesedése számottevően növekedett az elmúlt évben, 25,8%-ra emelkedett: 15 048 159 000 Ft-ot tett ki. (2003-ban piacrészesedésük 23,6% volt, 13 454 399 000 Ft-tal.)

Az összes kiadott könyvek példányszáma jellegük szerint (KSH, 2004)

Könyvszakmai események

A szakma – minden nehézség ellenére – törekszik arra, hogy a közönséggel és egymással találkozzék. Ennek érdekében számos hazai és nemzetközi eseményt, versenyt rendez, illetve vesz részt ilyeneken. A teljesség igénye nélkül felsorolok néhányat a jelentősebbek közül.

A *Szép Magyar Könyv* versenyt nyolc kategóriában írják ki minden évben, köztük tankönyvek (általános és középiskolaiak, valamint segédkönyvek), ismeretterjesztő kiadványok, tudományos művek, szakkönyvek, felsőoktatási kiadványok is versenyeznek.

A *Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivált* 2005-ben 12. alkalommal, az Ünnepi Könyvhét és Gyermekkönyvnapok eseményeit 76. alkalommal rendezték meg.

A szakkönyvkiadás terén jelentős a *Mezőgazdasági Könyvhó-*

nap, a *Felsőoktatási Tankönyv- és Szakkönyvvásár*, az újabbak közül a *Semmelweis Kiadói Napok*.

A kiadók saját alapítású díjakat is kiadnak, pl. az *Akadémiai Kiadó*, mely 2004-ben Fodorné Csányi Piroska: A magyar kémiai elnevezés és helyesírás szótára c. könyvét díjazta a kiadói munkatársak véleménye alapján. A Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó *Erdővédelemtan* című, valamint a Szaktudás Kiadó Ház *Információ és orientáció* című, általam szerkesztett könyveit díjazta, mégpedig hallgatói és oktatói vélemények alapján.

Új kezdeményezés, hogy a Debreceni Tudomány Egyetem nyelvszakos hallgatóinak fordítói díjat adományoznak.

A könyv útja a kiadótól az olvasóig

Az ókor fejlett kézirat-kereskedelmét a középkorban „szünet” követte, majd a reneszánszban ismét fellendült a könyvpiac. A XVII. században a nyomdász egy személyben kiadó és kereskedő is volt, de a XVIII. századtól a kiadók önálló vállalkozásokként is megjelentek.

Pesten a XVIII. század végén már öt könyvkereskedő működött.

A XIX. században a nagynevű kiadók (Révai-testvérek, Franklin Társulat, Pallas, Akadémia Kiadó) mellett megjelentek a nagynevű kereskedők is (Wiegand Ottó, Emich Gusztáv, Ráth Mór). De ez az az időszak, amikor kialakul a máig is élő rendszer, vagyis az, hogy a könyvkiadó a nagykereskedelemnek (esetleg saját hálózatának) adja tovább a könyveket, ők pedig a kiskereskedelemnek (esetleg saját hálózatuknak vagy közös értékesítési vállalkozásaiknak), akiktől végül az olvasóhoz jut a könyv. A XXI. század ehhez csak az on-line könyvesbolti hálózatot tudta hozzátenni.

A könyv ma: piaci termék

A rendszerváltás óta a könyv ismét piaci termék, azaz piaci körülmények között kell a kiadónak minden költséget (munkabér, adók és járulékok, szerzői tiszteletdíjak, jogdíjak, eladási ösztönzés, reklám, rendezvények) előteremtenie.

Az egyetlen „kedvezmény” az 5%-os általános forgalmi adó. Az állami, felügyeleti szervi támogatás ritka és rendszertelen, nehezen vagy egyáltalán nem tervezhető, így erre kiadói munkát alapozni nem lehet, ráadásul a támogatás összege folyamatosan csökken.

A nagyvállalatok ritkán ajánlanak fel pénzt általában a könyvkiadás támogatására – esetleg egy-egy olyan kiadványt támogatnak, mely az ő termékükkel, szolgáltatásukkal valami kapcsolatot mutat.

A mecenatúra pedig szinte ismeretlen fogalom napjainkban. Ezért nem ritka, hogy magánkiadásban jelennek meg könyvek – azaz a szerző saját pénzét fekteti be a megjelenés érdekében.

Egyre terjed az a kiadói gyakorlat is, hogy a megjelenés érdekében előfizetőket gyűjtenek – különösen a nagyon drága, kis példányszámú munkák esetében.

A megjelent könyvek forgalmazásában gondot jelent az „álkedvezmény” és a folyamatos árleszállítás egyre terjedő és diva-

tosabb rendszere, mely miatt a kiadók a remélt kis hasznot sem mindig tudják elérni. Ez pedig létüket veszélyezteti.

A könyvtárakról, röviden

Nehéz könyvpiaci helyzetben hasznos lenne kiadónak, olvasónak egyaránt, ha a könyvtári hálózat jó lenne, azaz a legújabb könyvek is megtalálhatók lennének. Sajnos, ez nem így van: sem a szépirodalmat, sem a szakirodalmat nem tudják az egyre csökkenő beszerzési keret miatt kellő mértékben és példányban gyűjteni a könyvtárak, még a legnagyobbak sem.

Szerencsére, az ún. köteles példány rendszere megmaradt, ami azt jelenti, hogy az Országos Széchényi Könyvtár minden magyar nyelvű, illetve minden Magyarországon megjelent nyomdai termékből, illetve minden magyar szerző által írt műből hat példányt kap. Egyet megőrzésre eltesz, egyet a szabadpolcra helyez, egyet a második nemzeti gyűjtőkönyvtárba, Debrecenbe továbbküld. A maradék három példány valamely közkönyvtárba kerül – témájának megfelelően.

Új és fontos hozzáférési lehetőségeket nyújt a világháló: az elektronikus könyvtárak egyre több szakkönyvet, szakfolyóiratot kínálnak – teljes szöveget vagy kivonatokat. Hazánkban a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma biztosítja a pályázó könyvtáraknak az EBSCO-rendszerbe való bekapcsolódást: ez könyvtárak részére díjmentes hozzáférést ad a világ legnagyobb elektronikus könyvtáraihoz. E szolgáltatással a könyvtárak szűkös anyagi helyzetükben némi közvetett támogatáshoz juthatnak.

Megemlítem, hogy elsősorban a szépirodalmi műveket a kiadók ún. hangzó könyvek, DVD-k formájában is kiadják – ezzel egyszerre bővítik a választékot, és szűkítik a könyvek eladási forgalmát.

Ábel a rengetegben, azaz anyanyelvi rétegek és a „nyelvhasználó”

Szókészletre vonatkozóan számadatot csak sok megköttéssel mondanak a nyelvészek. Mégis, azt mondhatjuk, hogy a magyar nyelv szókészlete közel egymillió szóból áll. Ebből tízezer szó feletti a szépirók és szakírók szókészlete, tízezer alatti a köznyelvet beszélők szókészlete. Idegen eredetű mintegy hétezer szavunk, melynek nagy része szakszó.

Az embert a nyelv körülöleli, vagyis ugyanazon „nyelvhasználó” beszél-olvassa a köznyelvet, a diáknyelvet, változó szinten (általános iskolaitól a tudományosig) egy szaknyelvet, a tájnyelvet, az irodalmi nyelvet, idegen nyelvet-nyelveket.

Az értelmiség – így a könyvet is író orvos – nagy felelőssége az, hogy tudatos nyelvhasználó és tudatos nyelvvalakító egy személyben. Igaz és szép mondása Pusztai Istvánnak (1976), hogy „Az anyanyelv egyszersmind világnézet.”

Hány szaknyelvet értünk?

Az imént azt állítottam, hogy egy személy több nyelvi réteget használ, köztük egy szaknyelvet is. Érdekes kérdés lehet az, amire a címben utaltam, azaz: hány szaknyelvet ért egy beszélő?

Egy ízben igazságügyi orvos szakértői véleményt kellett

„megfejtetem” bíró ismerősöm részére, akinek meg kellett volna értenie az ítélelhozatalhoz a szakvélemény idegen szavait, rövidítéseit (betű szerint): „ko-i nagyothallás”, „a betegnél pszichiátriai konzílium történt”, „organikus pszichoszindróma”, „intellektuális funkciók hanyatlása”, „kóros tendencia”, „neurológus konziliárius”, „atrophia”, „vascularis encephalopathia”, „dialysis” stb.

De a szöveg magyar szakkifejezéseivel („dülmirigy túltengés”, „veseelégtelenség”, „tüdővizenyő”, „cukorbetegség”, „vakbél rosszindulatú daganata”, „légzésleállás”) is gondban volt, hiszen ezek jelentéstartalma sem érthetőbb számára pusztán azért, mert magyar szavak.

Az igazságügyi orvos szakértő – nagyon helyesen – véleményét egyetlen mondatban, köznapi nyelven is összefoglalta, így az én „fordításommal” együtt a szöveg érthető lett annak a jogásznak számára is, akinek a szakvélemény szólt...

Kérdés, hogy segítség nélkül hogyan született volna meg a bíró ítélete?

Mit tehet, és mit nem tehet a szöveggel a felelős szerkesztő?

Ezzel a kis példával visszakanyarodom a felelős szerkesztő tényleges – kötelező és javasolt – feladataihoz, hiszen eddig csak a jó felelős szerkesztő alaptulajdonságairól szóltam.

A felelős szerkesztő *csak a szerző tudtával, beleegyezésével* javíthatja az idegen szakszavak írásmódját, illetve helyettesítheti magyar megfelelővel (pl. oedema = vizenyő).

Javasolhatja a műveltségre jellemző idegen szavak elkerülését (paralel = párhuzamos).

Tanácsolhatja didaktikai, szerkezeti okok miatt fejezetek, ábrák, táblázatok sorrendjének, kiemelések változtatásának megfontolását.

Felhívhatja a szerző figyelmét szókészlete tudatos bővítésére, pl. tájnyelvi, régies, választékos kifejezések használatára.

Figyelmeztetheti az igényes nyelvhasználat, pl. ikes igék ragozásának, ritka szavaknak a használatára.

A felelős szerkesztőnek az eddigi „megengedő” tanácsai, javaslati mellett (melyeket csak a szerző tudtával és beleegyezésével hajthat végre) vannak *kötelező feladatai*.

Feladata a magyartalan mondat- és szószerkezetek javítása.

A szerző által elfogadott írásmódnak megfelelő egységesítés.

A magyar helyesírás szerinti hibák javítása.

A könyvszakmában elfogadott szabványok érvényesítése (címrrend, irodalomjegyzék, utalások, ábraalírások, táblázatcímek, lábjegyzetek, mellékletek, tárgymutató, címnegyed, fülszöveg stb.).

Jó szerző–szerkesztő–együttműködés esetén a szerző várja, és örömmel fogadja a szerkesztő javaslatait, hiszen a felelős szerkesztő a könyv egészét nézi, nem a szakmai részleteket, és ezért más hibákat vesz észre, más kérdéseket tesz fel, mint a szerzőtársak, a lektorok.

A felelős szerkesztő soha nem a könyv, a szerző ellen dolgozik, hanem mindig érte.

Együtt a szaknyelvekért

Deme László professzor 1960-ban kifejti, hogy a szaknyelvekért közösen kell fellépniük az egyes szakmák képviselőinek és a nyelvészeknek. Ebben egyetértés volt és van. Az előző századokból is számos példát hozhatunk arra, hogy a két fél egymásnak sokszor ellentmondó, de az ügyet mégis előrevivő vitákat folytatott.

Míg a szókészlettel kapcsolatban például Turcsányi Andor 1874-ben „... az isten nélkül való műszavak” helyett a nép nyelvének elemeit ajánlja, addig J. Soltész Katalin 1960-ban azt írja, hogy „egyes tudományok szaknyelvei nem érhetik be az anyanyelvvél, de az átvételek legyenek általánosan elfogadottak”.

Ritka, hogy (mint azt Tolnai Vilmos teszi) valaki megdicsér egy szótárt: ez történt ugyanis az 1907-ben megjelent Onomatológia Medicina. Orvosi neveskönyv című szótárral.

Ha valakik műszópályázatot írnak ki, mint 1909-ben, akkor mások (így Antibarbarus) azt írják, hogy „mesterségesen nem igen lehet a nyelvet gazdagítani...”.

Természetesen már 1907-ben is vitakérdés a szavak magyaros írásmódja, és Ihász Ferenc el is ítéli a „magyar külsejű, de idegenlelkű” hibákat, de azért Sövényi Ernő 1941-ben kiáll a magyaros írásmód mellett.

Nem sorolom az ellentétes példákat, hanem rátérek az eredményes, közös munkákra, néhányat kiemelve közülük.

1950-től rendszeresen tartottak szaknyelvi konferenciákat.

1963-ban jelent meg először a sok vitát kiváltó, de az egységes írásmód kialakulását nagyon segítő Brencsán-féle orvosi szótár „Idegen orvosi kifejezések magyarázata” alcímmel.

1960-tól adták ki a Szerkesztési irányelvek című könyvsorozatot az Akadémiai Kiadónál.

1971-ben jelent meg a Helyesírási és tipográfiai tanácsadó a Nyomdaipari Egyesülésnél.

1972-től Nagy Ferenc nyelvész vezetésével szaknyelvi kutatások indultak az Eötvös Loránd Tudományegyetemen.

1973-ban Grétsy László nyelvész vezetésével létrejött a Szaknyelvi Munkabizottság.

1980-ban megjelent az ELTE Nyelvtudományi Dolgozatok 31. füzeté, „A magyar szaknyelvkutatás bibliográfiája” címmel.

Folyamatosan jelentek meg szaknyelvi, két- és többnyelvű értelmező, népnyelvi és helyesírási szótárak.

1996-ban megjelent a könyvkiadói szakma egy fontos „iránytűje”, Gyurgyák János munkája „Szerkesztők és szerzők kézikönyve” címmel, amelyet 2005-ben (nem véletlenül) „Szerzők és szerkesztők kézikönyve” címmel adtak ki ismét.

Sokat jelentett az is a könyvek szövegének minősége szempontjából, hogy mivel a szakfordítás igen elterjedt a szocialista könyvkiadás éveiben, sok és igen jó színvonalon dolgozó szakfordítónk volt és van ma is. Más kérdés, hogy ma őket sem igen fizetik meg, inkább olcsóbb s tán kevésbé jó fordítókat alkalmaznak költségkímélés címén...

Mit tegyünk a jó szakkönyvek érdekében?

A szerzők fogadják el és szívleljék meg Fábián Pál tanár úr szavait: „A könyv minősége a kézirat minőségétől függ.”

A *könyvkiadók* ügyeljenek a szabványok-szabályok betartására, gondozzák a könyveket, őrizzék szakmai színvonalukat. Ismerjék a könyvpiacot, legyen kitekintésük a hazai és nemzetközi könyvkiadásra.

A *könyvterjesztők* segítsék a tartalmas, színvonalas szakkönyvek eladását, még akkor is, ha nem ez a terület hozza a legnagyobb forgalmat, hasznot.

1. ábra. A kihalt mauritiusi madár, a dodo

Az *olvasók* (szakmabéli, egyetemi hallgató, nagyközönség) vásárolják meg a könyveket...

A *mindenkori állam* pedig lehetőségeihez mérten, a piaci viszonyok között is, jelentős mértékben támogassa a könyvkiadást, ezen belül is az oktatást, továbbképzést biztosító szakkönyvkiadást.

Magyar – angol = 1:0?

Az előadás végéhez közeledve érdemes napjaink egyik, a nyelvek szempontjából igen fontos kérdését feltennem, és a magam válaszát megadnom, hiszen a Magyar Professzorok Világtanácsa nemcsak a magyar nyelv és a szaknyelv viszonyát tárgyalta a mai napon, hanem a magyar nyelv és a világ nyelveinek viszonyát is, értelemszerűen.

A kérdés tehát az, hogy a kis nyelveknek vagy az ún. világnyelveknek áll-e a világ?

Nos, a világon mintegy 7000 nyelv él, ebből Európában 55.

A magyar nyelv, bár kis nyelv, a 40. helyen áll a beszélők száma szerint e sorban, és a kihalás veszélye nem fenyegeti sok, ma még élő nyelvvel szemben. Nyelvünk belső szerkesztettségé,

szerves rendszere, a beszélők viszonylag kis száma, a nyelv egyedisége és rokonalansága Európában azt az óriási eredményt hozta, hogy mi, mai magyarok, értjük a majd ezeréves Halotti Beszédet is, és a csángók csodás nyelvét is...

S mit mondhatunk el az angol nyelvről? Az angol napjainkban a világnyelv: terjed és virul, azonban jó, ha tudjuk, hogy a mai angolok nem értik Shakespeare alig 400 éves nyelvét... Vajon mit hoz számukra a holnap, ilyen múlttal és azzal a jelenel, hogy nyelvüket ugyan sokan beszélik, de egyben sokan rontják is nap mint nap, hiszen az emberek angoltudása messze nem tökéletes.

Egy érdekes rádiós beszélgetésben a híres angol író, *George Bernard Shaw* mintha nekünk üzent volna – kár, hogy számos mondása közül a szellemeseket ismerjük, a lényegeseket nem. Most közreadom a Fáy Emma által talált és fordított gondolatokat:

„Már régen tisztáztam egy egész sor kitűnő írótól azt a furcsa tényt, hogy egy igazán tehetséges angol nyelvű írónak az előbb már említett hatalmas előnyök ellenére is leküzdhetetlen nehézségekkel kell szembenéznie. Őszintén mondom, az anyanyelvemen nagyon sokszor képtelen vagyok érzéseimet és gondolataimat teljes pontossággal visszaadni. A mi nyelvünk gazdag, nagy és praktikus, de viszonylag fiatal. Áttanulmányoztam néhány ősi nyelvet és akkor rádöbbentem, hogy azok lényegesen nagyobb erővel és pontossággal képesek közvetíteni az örök emberi gondolatot, mint a mi nyelvünk.

...csak az általam legsodálatosabbnak tartott magyar nyelvet vegyük példának, ezt a mindössze talán 30 millió ember által beszélt nyelvemet. Bátran kijelenthetem, hogy miután évekig tanulmányoztam ezt a nyelvet, meggyőződésemmé vált: ha a magyar lett volna az anyanyelvem, az életművem sokkal értékesebb lehetett volna. Egyszerűen azért, mert ezen a különös, ősi erőtel duzzadó nyelven sokszorta pontosabban lehet leírni a parányi különbségeket, az érzelmek titkos rezdüléseit.”

Az angolt beszélő milliók *használják* az angol nyelvet, nem pedig *ápolják*, vigyázzák...Nem szívügyük, hanem jól-rosszul tudott eszközük a nyelv, melyet, ráadásul, nem is szeretnek.

Szeretni mindenki az anyanyelvét szereti.

2. ábra. A felmelegedés miatt kihalás veszélyezteteti a jegesmedvéket

**„Jaj annak a népnek, melynek történelmét
legyőzői írták!”**

Azért jó vigyázni, figyelni és tenni. A címbeli idézet igaz történelmünkre, igaz nyelvünkre is.

Ne felejtjük, hogy nyelvtudományunkat a XIX. században Budenz és Hundörfer (= *Hunfalvy Pál. – A szerk.*) alapozta, és hogy a finnugor nyelvi rokonságot hirdető elmélet nálunk még mindig megdönthetetlen nyelvészkörökben, holott már rég megdőlt... (*Az – a pontosabb szakkifejezést használva – uráli nyelvi rokonság elmélete nem dőlt meg, legfeljebb csak egyesek vitatják. A szerk.*)

Milyen jó lenne, ha akár csak a 2001-es évben hozott törvény a cégtáblák magyar feliratozásáról élne! Akkor 2004-ben, Bart István (az MKKE elnöke) felszólalásában hivatkozhatott volna tényleges hazai nyelvvédő lépésekre az Európai Parlamentben, ahol ezt mondta: „*Szükség van olyan eszközökre, amelyekkel meg-*

védhetők az európai kis nemzetek nyelvei.... A kis országokban a nyelv meghatározó szerepet játszik a nemzeti öntudatban.” Sikere volt. Értették.

Ne felejtjük, hogy Svédországban a szaktudományokat már angolul művelik, nem svédül.

Ne felejtjük, hogy Málta elvesztette anyanyelvét: hivatalos nyelve az angol.

Ne felejtjük, hogy Európa népei és Európa nyelvei között helyünk volt, van és lesz – sorsunk nem a már kihalt mauritiusi dodo madaré (1. ábra), még csak nem is a felmelegedés miatt kihalásra ítélt jegesmedvéké (2. ábra).

Ne felejtjük ősi rovásírásunkat és szerves gondolkodásmódunkat, amely egy szóban, tökéletes egységben fogalmazta meg, írta le azt, amit ma is feladatként magunk elé tűzhetünk.

Ne aggódjunk: érteni és érezni fogjuk...

„*Emeljük fel SZ.V. NK.T!*”